պատական և գիտական ընդունակութիւնների հետ, նոյնպէս նրա ընդունակութիւնների հետ, սահման միւս անչարժ ազգերի շարքում, հաստատուն, երկրագործ ժողովուրդ լինելու, նրա ընդունակութեան հետ տիեզերական, գեղարուեստական, վաճառականութեամբ և արդիւնաբերութեամբ զբաղուելու,— մի խօսքով այն բոլոր յատկութիւնների հետ, որոնցից զուրկ են սահմանակից սահման միւս ազգերը:

Մենք կարծիքով եթէ բաւական զուսար հատաքրքիր, բաւական էր պահել այդ գումարով մի քանի ամիս, մի տարի շարունակ երկու թիզանկիներին Լրօսպայում, որոնցից մինը կը գրէր ռուսաց լրագիրներում, իսկ միւսը պաշտպանէր Հայոց գաղութական մասնի մէջ: Ի հարկէ եթէ միջոցներ ներէին, կարելի էր բացի այդ երկուսից դարձեալ երկու թիզանկիներ մինը Ֆրանսիայում, երկրորդը Գերմանիայում: Հայց այդ վերջիններին մենք երկրորդական ենք համարում, քանի որ յայտնի է թէ արեւելեան խնդրի, արեւմեան և Հայոց խնդրի լուծելը գլխաւորապէս երկու պետութիւններից է կախված՝ Ռուսաստանից և Անգլիայից:

Այս տպաւորութիւնը արձագանք կը տան ռուսահայերը մեր և գ. Լազարեանի առաջարկութեանը:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

Սեպտեմբեր 28

Անցեալ 26-ին Մոսկվայի հայ-ուսանողական խումբը ասուց սոկրատեան ներքոյացութիւնը յաւուր շքեղ ուսանողներին. Ֆիլտանեան էին «Սէր և դեռասարդութիւն» և «Ալ քեզ ոյին»: Սա անելուց յետոյ Համբարձեան ընթերցեցին տակ գցել առհասարակ սիրոգիրների ներքոյացութիւնը,—կասեմ միայն երկու խօսք, որ այս անգամ ուսանողական խումբը շարունակեց բարեիզնեալ էր վերարերվել գեղի թատրոնական գործը: Բոլոր մասնակցողները խոսում էին բաւական յաջող. գեղեցիկ էին մանաւանդ իրանց դերերում Ղազարի որ. Եղանեանցը, Դէլիսխանեանցը (Ֆրիդերիքի դերում) և Ենիկոլոփեանցը (Լորդ), որ 4 տարի շարունակ տանում է իր տանջի վրա թատրոնական գործի նեռ կոսկեան բոլոր գեղարուեստները և 4 տարի շարունակ կատարում վարելութիւն է պատանում հասարակութեանը իր տաղանդաւոր խոսքով գլխաւոր դերերի մէջ *):

Յայտնելով ուսանողութեան կողմից հրապարակում խորին շնորհակալութիւն որ. Եղանեանցանցին, չենք կարող չը յուսալ որ նրա մասնակցութիւնը ուսանողական ներքոյացութիւնների վերջինը չի լինի.

Յայտնում ենք նոյնպէս ջերմ շնորհակալութիւն մեզ. պ. Աղանեանցին և նրա գուսար տիկին Աբիմանցին, որոնք ոչ մի ազնիւ բան չը խնայեցին մեր ներքոյացման յաջողութեան համար: Ինչ որ վերաբերում է Մոսկվայի հայ-հասարակութեանը, մենք կարող ենք կրկնել անցեալ տարուայ պէս, որ նրա հանդիսաթիւրները դեռի ուսանողութեան պէտքերը որիշանցի է. Հաւատարիմ է կան և նրա մէջ գրգռելի ժլատութեան և անմիտ ազգասիրութեան ներքոյացութիւնները. բայց նրանց թիւը այնքան չնչին է, որ գործի յաջողութեանը երբէք չեն կարող վնասել. Դրանք երբէք չեն կարող ստանցել հասարակութեան և ուսանողութեան մէջ եղած փոխադարձ սէրը և անկեղծ հանձնարարութիւնը:

Նեղեցիկ ազգայիներից մէկը կարող է լինել այն հանգամանքը, որ ուսանողական ներքոյացումներից գոյացած արդիւնքը հնարաւոր եղաւ ամբողջապէս է. Այս տարի ծախքը, մօտ 300 բուբլ. գուսար եկած կը. մեզ գուսար գուսար 600 բուբլուց աւելի. Շնորհակալութեամբ յայտնում ենք, որ պ. Ազ. Մանթաչեանցը Թիֆլիսից ուղարկել էր 100 բ.

Ա. Դ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ գրում են ՇԱՄԱԽԻՈՅ որ պ. Լեան խաղանանց. Մասրատ գիւղական ուսումնարանին անցեալ տարի ստացած ժամանակ, համարելով նրա ուսուցչութեան և կարեկցելով նրա նեղութեան մէջ գտնուելուն, խոստացած էր պատրաստ կատարելով. Ուժմ այդ պարտը էր խոսումը կատարելով. Ժողովել է Մասիսայում յոգուտ այդ գրադարի գրքոյի 501 բուբլ որ և առանձին գրքերով ուղարկել է գրքոյի հոգաբարձութեանը, նուիրատուների ցուցակի հետ:

—

ՆԻՐ-ՆԱԽԻՋԵՎԱՆՈՅ մեզ գրում են հետեւեալը: «Սիր քաղաքի մի քանանդրոց ազգասաց հոգաբարձութիւնը կանոնում է նուիր պատանեկի գրանցանութեան գրերին գոյացած փոքրիկ մասին: Բայց հաստատուում են, որ այդ փոքրը վատնած են թէ Նախիջեւանի և թէ Բասանի գանձարան խաչ անկիներում. Փանանի կիներ և նրա հիւանդում գանձերը վերջին ծայր կորստեան մէջ են»:

—

Մի պատի խնդրում է մեզ յայտնել որ արդէն մեռանիցի է թարգմանիչ Շեկիպարի «Գիտելիքն» գրերգրութիւնը:

—

ԼԵՆՈՒԱՆԻՈՅ պ. Դիմիտրոյս Նազարբէկեանց ուղարկել է մեզ 10 բուբլ հետեւեալ նամակով. «Դեռ 1879 թուականից սկսած խոստացել էի բարեգործել տարի տալ ի նպաստ «Մխիթարեանների հայոց» տասը բուբլ. վճարուոյ ընդ սոյնն ուղարկում եմ մեզ և այս 1881 թի վեարը. 10 բուբլ. որ յուսում եմ չէք զլանայ տեղեկանել իր նպաստակին համար»:

—

ՂԶԼԱՐԻՑ պ. Ս. Ամանանցից ստացանք հետեւեալ նամակը. «Լերնեանցով «Курсъ практич. педагогики» Бабровского գրքի թարգմանութիւնը, սկսել եմ թարգմանել «Курсъ дидактики» К. Ельницкаго գիրքը. Նամանաւանդ տիրոյդ Ներսիսեանցից շատով էր վերջանի «Нравственное, умственное и физическое воспитание» Спенсера գրքի թարգմանութիւնը. Խնդրեմ տպէք դրա մասին մեր լրագրում, որպէս զի ուրիշները իւրաւ լսանեն չասեն թարգմանել այս գրքերը»:

—

ՇԱՒՇԵՒԻՑ հաղորդում են մեզ, որ ասուրիները ջրարենաց արձակագրերին վերջապէս կարդացան ծաղկեալ 200 բ. և մի փոքրիկ բեմ պատրաստելու ուսումնարան գանձնում: Այդ գումարից 125 բուբլ նոյն գրադրի մէջ ասրան երեք գրքոյներն են ասուել այն պայմանով որ յետոյ ներքոյացութիւնից ժողոված գումարից կիսեն յետ գանձի իրանց վերադրելու գանձը: Ասուրիների 11-ին գրքերի առաջին նեղ կոյացումն եղաւ նոր բեմի վրա:

—

Փետրվարի 2-ին ԹԻՖԼԻՍԻ փոգոցներով անցնում էր մի զարմանալի յուզարարութեան հանդէս. հասարակ մշակներ տանում էին մի գրադարդ, առանց քանանարի. Հասարակութիւնը հետաքրքրվելով այդ սարսուն երեսիով, նաւերվեց գրադարի ջրոս կողմ և սկսեցին հարց ու փրան անել գրադարդ տանողներին. Յայտնվեցաւ հետեւեալը. Նիշնիցայը մի վրայի ազգաս ապրի էր. երբ նա մեռաւ՝ թանչվեցաւ. Զմբոնս Սասի վրայ ենթադրեց քանանարի նեղեցեալ թագեր. բայց քանանարի բանանալով որ նեղեցեալը ազգաս ապրիլ է և ուրեմն ոչնչ փոքր չի տանում թագ ման կարգը կատարելու համար. թագել է նեղեցեալին անթեսամ և հանգիստ կերպով տան էր գնացել. Նիշնիցայի ազգականք թաղելին հասարակ գիւղացիներ. առանց քանանարի Այդ լուրը խնդրել են մեզ տալել մի քանի թէ գիրոյ և թէ նպատակեր, որոնք յատկապէս ներքոյացան մեր խմբագրատանը այդ ազգի մասին պատմելու. Նպատակով: Գիրքերը գիտաբերեցին ուշնէին միւս օրը գնալ վրայ Սկրարիի մա, քանանարի այդ վարքերի մասին պատմելու համար. Քանանարի անունն ու ազգանունը մեզ յայտնեցին.

—

Սկրարի, փետրվարի 1-ին երրորդ ժողով կայացաւ Աբիրնեան Քասարեանում (Բարեգործական ընկերութեան ծրագրը քննելու համար. ժողովի մէջ կարդացվեցին ասպիսիներ, գրեանպատներ, մենակ անգամ տան և երկու տարեկան մանուկներ. Եւ նրանք բոլորը մեր էին կիսում

համարելով էլ իր հոգը, շտեսաէր, նեղիմաստաւ, խարերայ և վերջին ասոտնեան անբարոյական Սարգսին, գարձեալ քաջալերեցին չուտի խզել հին սերունդի հետ իր բոլոր կապերը, այլ իր սիրածի հետ պատկվելու համար նրան գարձեալ հարկաւոր է նոյն անբարոյական Սարգսի օրենսդրութիւնը: Ուռնդուկենց կարծում է որ մի ազատամիտ մարդուն է ներքոյացնում բնութիւնը վրա, երբ որ Մերգիչին ասել է տալիս իր հոգը, մասնաւորապէս հետեւեալը: «Լա ոյին չեմ ուզում քեզանից, քա կարդալիման իմ մասը դու կարող ես բաժանել իմ միւս եղբայրներին, բայց ես միայն քա ՕՐՆՈՒԹԻՒՆ եմ ուզում, հայր, իմ ընտրածը Անանին է, և ապրեմ»:

Ուստ առած, ազատամիտ, նոր սերունդի Մերգիչը այնքան բարոյապէս ճնշված է, այնքան ստրուկ է, այնքան հոգեպատրաստված է խաղալու, որ պէտք ունի Սարգսի կեղտոտ ձեռքից օրենսդրութիւն ստանալու, այն մարդու, որի մասին ինքն էլ հասկացած է թէ վերին ասոտնեան անբարոյական մարդ է. մեր հասարակական սխալներից ամենագլուխն է.

Իսկապէս Մերգիչին էլ, Անանին էլ՝ մէկը միւսին արժէնն. Երկուսն էլ ամենազգրվելի սիրոգիր են մեր նոր սերունդի. որոնք կ ս մ ե ն ո ւ մ են նոր մարդիկ լինել, բայց չեն կարողանում.

Նրանք երկուսն էլ գոնվում են. «ТУДА ИМЪ И ДОРОГА» ինչպէս ասում է ռուսը:

Այդպէս էր պէտքն մի քանի տարի սրանից առաջ. գեղեցիկ, բնական, անաղարտ բնասարութիւնն հին սերունդի պակասութիւնների, անարդար կրքերի նոր սերունդի սիրոգիր, որոնք կամենում են մի նոր բան անել, բայց ա ն պ ա տ ր ա ս ա ն են իրագործել մի որ և է նոր, ասելի արդար, ասելի անհնարական հասարակական սկզբունք, հիմնել բնականքը ուշնասանքի վրա, այսինքն մի պրինցիպի վրա, որ իր հարկի ասելի բարոյական է, քան թէ փոգարարութիւնը.

Ինչպէս որ պիէսան կար, նա չատ լաւ էր Նրան փոխելը հարկ չէր կար:

Երկու ձեւ կայ թատրական պիէսաներ գրելու. առաջինը՝ գրել ճշգրտութեամբ այն ինչ որ կայ, երկրորդ՝ գրել թէ չատ չեղվել իրականութիւնից. ազատագրի իդեաները ներկայացնելու գիտատրութեամբ, որպէսզի ներկայացնել սիրոգիր, որոնք թէև չը կան հասարակութեան մէջ, բայց որոնց ցանկալի է տեսնել հասարակութեան մէջ.

Եթէ Ստեղծիկենց գրեց այն ինչ որ կայ, նրա «Լեյի մէջ գոն» կատարեալ ասրոված է. Նրա նոր տիպերը բոլորովին բնական են և եթէ այն ասոտնեան գրաբերի չեն, որքան հիներ, ապրելի էլ ասրամարդիկի են, քան թէ հիները, ապրելիան հիների մեռ գանէ խօսքը և գործը ներգաղանի են մեռնելոց դէպ, նրանք ասրոյ սիպեր են, իսկ նորերը կամ ֆ ր ա գ ի ա ր ն ե ր են, կամ թոյլ, անընդունակ մարդիկ են, որոնք չեն գեղեցիկ կերպով մեռում են, բայց ոչնչ չեն գրեում և վերջը ենթարկվում են ենչանքը, ասանց էլ կուլ չեն և համանդամում են հին սերունդի չատիպով ընթանալու:

Բայց եթէ հեղինակը կարծում է որ գրանցից, այդ նոր սերունդի սիրոգիրը, կարելի է նոր, ասպասալ իրքերի սիրոգիր կազմել,—նա չատ սխալվում է.

Ռուսերդի 26-ին ներկայացած «Լեյի մէջ գոն» պիէսայի մէջ. Ստեղծիկենց ուշնասել է փոփոխութիւններ մտցնել իր պիէսայի ն ո ր ս ե ր ա ն դ ի տիպերի վերարերմամբ.

Մերգիչին նա ոչնչ նոր բան չը կարդացաս կամ չուզեց ասեցնել, բայց որքան յիշում եմ, երկու երեք ֆրազա նրա դերին ասելացնելուց, իսկ ինչն հերոսը մեռում է նոյն հարատաւոսա, բայց ա ր ա ն է լ իր տիպերի վրա ն ե ր գ ո ր ծ ե լ, նրան ճնշող տարկացող, անբարոյականացնող չը ունենալու ասրանքներ մարդ. նրա վրա սիրոգիրում ասոտնեան միջոցներից ազատելու անկարող....

Ասանա գերի մէջ մրան էական փոփոխութիւնը որ ասրել է հեղինակը այն է, որ Անանին չէ գնում, ինչպէս ասաց, հեռանել մար կամքին և գրանցվել իրան ասելի մարդու հետ, բայց չը կարդանալով դրանում բարոյական կուրծ՝ մեռնում է.

Նրանք նրա մեռնելն էլ անհասկանալի, անբնական մի մեռ է. Ինչպէս կարող է մի երիտասարդ, թարամ ազիկի յանկարծակի կերպով մեռնել, ընդհանրով գոյի վրա. նա ունէր երեսի ս ր ա ն գ ա կ ա ա ա ա ա ա ն (порокъ сердца), որ ասելիս մասամբ չատ լաւ էլ եղել է որ նրան յանդգնաց պասիվնել: Այդ մեռ, յանկարծակի, սրտի պարզիանից, կարող է մեռնել միայն անբարոյական կնանք փասան. քէֆ ասած և նոյն իսկ այն բոլորին քէֆ անող մի հասակ ասած կին, բնական որ՝ Գոնչարովի «Нищіе духомъ» պիէսայի մէջ. Մինչեւ անգամ Աբրամանը Դիմա իր 8 բ ա ն ա կ ա ա ա ա ն ն ե ր չէ ասրանում միանգամից, այլ մեռցնում է նրան փոքր առ փոքր, բարոյապանելից, որպէսզի թէև նա ասոյ անբարոյական էր, բայց սիրոյ զգացմունքից բարոյապէս յարգանքվելով, ստիպեսան մինչև կնանքի վերջը բարոյական էր մեռելու:

Իսկ սիրահարված թարմ և երիտասարդ ա ղ ջ կ ա ն, որ չէ կարող հասնել իր նպատակին, պասիվել էր սիրասի հետ,—ոչ մի երեսկի հոգեբան, բանասեր, գրող երբէք չէ համարձակվել յանկարծակի ասրանել, որպէսզի այդ ասեսակ մեռ անբարոյական է համարել. Ազիկին, որի մէջ գրեալ է սիրոյ զգացմունքը, բայց սրտի վիճակը իրել է այս կամ այն պատճառով սիրոյ առարկան, կարող է կամ փոքր առ փոքր, բարոյապանելի մեռնել, կամ խեղաթարվել, կամ վերջապէս այս կամ այն մեռ ա ն ա ա ա ա ն ա ն ա ա ա ն ա ա ա ն ա ա ա ն գոյնել. Շեկսպիրի Օթելլոն, որ խանգաղ խարված է իր սիրոյ մէջ, խեղաթարվում է և մերջը իրան ցաւեն է հեռանում. Գեմլետ թ սրտի, որ զարգացիր է ունեցաւ. սիրասարիկ մի պասկված մարդու հետ, ուրիշ ելք չը գտնելով իր գրամբնից. փոքր առ փոքր ինչն իրան մեռցնում է ոչնչ կերպարանքը չընդունելով սամանամ լինելով. ուրեմն գաղձնակ անհնարաւորութիւն է գոյութեան.

Մարը կեանքի մէջ այն ժամանակ անդրանիս է, երբ մարդու համար ուրիշ ելք չը կայ կեանքի մէջ.

Բնութ կամ բանաը պէտք է նոյնպէս հեռանի այդ հոգեբանական հշմարտութիւնից և այն ժամանակ միայն գիտնն մ ա հ վ ա ն, երբ կամ ուրիշ ելք չը կայ մարդու համար, կամ երբ նոր կամաք է բարդ ներքոյացնել այս կամ այն նոր սասպական սյոի դէմ, որոնակ պասական նոր գրեանների գրեանք որ Ինքնասիրաց սանանական սաղանարդան չը կար. երեսկի Գեթէ իր երեսկ. գլխաւոր բանանների մէջ սասանում է իր Տեղասանքներն՝ Նոռ Օսիրիսի «Wahlverwandschaften» բանանի մէջ. որ սիրահարվում է մի պասկված մարդու հետ, և յետոյ «Վիլհելմ» բանանի մէջ նոյն իսկ հերոսին, որ սիրահարվում է պասկված կնոջ հետ Լարտան մանր նոր նայի. Է. նա անհարմարելու կարող է լինել. քանի որ ուրիշ ելք չը կայ. քանի որ պասական գրեանքի դէմ չէ ներում ասարդարդի գիտնն և ուրիշ կոգնից քանի որ բարդանալ նոր նոր կամ նոր բարդան այդ լեան գրամ իրանց մէջ

Եւ հասկանում եմ նոյնպէս բանանի կամ բարդանան գրանքի մէջ մի մեր ձեռքով անհարաւոր երեխայի սպանելը, քանի որ մարդ չի կարող մի կոգնից ասանել իր գրանքեան ասանքի և հասարակութեան նոսնասանքներ ու ծարդ. իսկ միւս կողմից քաղաքական գրեանքներ էլ անհարաւոր երեխայնեն չեն ճանաչում ուրիշ գասակներ հետ հաստատ.